

Natura 2000-handleplan 2010-2015

Borris Hede

Natura 2000-område nr. 67

Habitatområde H60

Fuglebeskyttelsesområde F37

Den 8. december 2012

Kolofon

Titel:

Natura 2000-handleplan, Borris Hede.
Natura 2000-område nr. 67
Habitatområde nr. H 60
Fuglebeskyttelsesområde F37

Emneord:

Habitatdirektivet, Miljømålsloven, Natura 2000-handleplan, mål for planperioden, indsatsprogram, forvaltningstiltag, forvaltningsindsats, forventet effekt, Natura 2000-planer, Borris Hede

Udarbejdet af:

Ringkøbing-Skjern Kommune
Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Sprog:

Dansk

År:

2012

ISBN: 978-87-7279-479-2

Dato:

8. december 2012

Forside:

Borris Hede
Fotograf: Michael Sand

Resumé:

Natura 2000-handleplan for Borris Hede.
Handleplanen beskriver hvordan Statens Natura 2000-plan 2010-2015 vil blive realiseret indenfor kommunernes geografiske område. En prioritering af den forventede forvaltningsindsats i planperioden beskrives, og der angives mål samt forventet effekt for de enkelte aktiviteter. Der redegøres for forventede metoder og forvaltningstiltag, som kommunerne vil tage i brug for at forbedre naturtilstanden eller fastholde gunstig bevaringsstatus i Natura 2000-området.

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse.....	3
Baggrund.....	4
Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan	5
Mål for planperioden.....	8
Forventede metoder og forvaltningstiltag	9
Prioritering af den forventede forvaltningsindsats.....	9
Forventet effekt.....	10
Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag.....	11
Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere	12
Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur	13
Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.....	15
Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.	30
Bilag 6: Miljøvurdering – jf. lov om miljøvurdering af planer og programmer.....	33

Baggrund

Der er udarbejdet statslige Natura 2000-planer for 246 Natura 2000-områder, som kan findes her: [Natura 2000-plan](#).

Denne handleplan er en udmøntning af Natura 2000-plan for område nr. 67, Borris Hede.

Handleplanen er udarbejdet af Ringkøbing-Skjern Kommune, Herning Kommune og Naturstyrelsen.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kystnære områder - bortset fra skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Hver kommune sikrer gennemførelse for sit område inden udgangen af år 2015.

Naturstyrelsen er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Naturstyrelsen sikrer gennemførelse af disse dele af handleplanen inden udgangen af år 2021.

Forsvaret er offentlig lodsejer og gennemfører Natura 2000-planen direkte i sin drifts- og plejeplan. Der er resumé af denne drifts- og plejeplan i bilag 4. Herudover indgår denne drifts- og plejeplanlægning for offentlige arealer kun i handleplanens bilag 2.

Handleplanen er udarbejdet med hjemmel i miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 932 af 24/9 2009), bekendtgørelse nr. 1117 af 25/11/2011 om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner og bekendtgørelse 1116 af 25/11/2011 om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning.

Det fremgår af lovgivningen:

- at en handleplan skal indeholde:
 - en prioritering af handleplan-myndighedens forventede forvaltningsindsats i planperioden
 - en angivelse af mål og forventet effekt for de enkelte aktiviteter
 - de forventede metoder og forvaltningstiltag, som handleplan-myndigheden vil tage i brug for at forbedre naturtilstanden eller fastholde gunstig bevaringsstatus
- at en handleplan ikke må stride imod retningslinjer fastsat i den statslige Natura 2000-plan.
- at en handleplan skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelse af handleplanen.

Alle myndigheder skal i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt lægge Natura 2000-planen og -handleplanen til grund.

I handleplanen anvendes en række Natura 2000-begreber m.m., som er defineret nærmere i bilag 5.

Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan

Natura 2000 område nr. 67 Borris Hede

Området omfatter Habitatområde H60 og Fuglebeskyttelsesområde F37

Områdebeskrivelse

Borris Hede indeholder landets største sammenhængende hedeareal. De dominerende naturtyper er tør og våd hede, men der er også væsentlige forekomster af moser og kær. Det skovbevoksede areal i området dækker godt 12 % af det samlede udpegede areal. Skovene består helt overvejende af nåletræsbevoksninger, mens de få løvtræs-bevoksninger domineres af eg og birk.

Det flade, sandede og magre terræn gør området til et typisk hedeslettelandskab dannet af aflejringer fra smeltevand fra sidste istid. Området er af såvel national- som international betydning i kraft af de landskabelige samt flora- og faunamæssige naturværdier. Den centrale del af området – Borris Sønderland – består hovedsageligt af tør hede, mens randområderne er mere fugtige og artsrige. Mod sydvest gennemskæres området af Omme Å. Borris Hede ejes af Forsvaret og anvendes som skydeterræn. På grund af den militære skydning er der meget begrænset adgang til området, og der er stort set ingen færdsel i den centrale del. Skydningen forårsager stedvise småbrande, der i stort omfang er med til at foryngre hedevegetationen.

Det samlede areal er på ca. 4.750 ha.

Vigtigste naturværdier

Området er udpeget for at beskytte en række forskellige naturtyper og arter. Området er præget af det velbevarede hedelandskab domineret af våd og tør hede men også hængesæk samt skovtyperne stilkege-krat, skovbevokset tørvemose og ellesump forekommer. Samlet set rummer området en spændende biodiversitet. De store arealer med vandløb, moser, kær og rørsump betyder, at fuglebeskyttelsesområdet kan være levested for rørdrum, rørhøg, blå kærhøg, hjejle og mosehornugle og de mere sjældne arter såsom tinksmed og rødrygget tornskade. Langs Omme Å findes odder og grøn kølleuldsmed og i selve vandløbet endvidere laks.

Trusler mod områdets naturværdier

Der er foretaget en tilstandsvurdering for de fleste af områdets naturtyper, og truslerne mod udpegningsgrundlaget er registreret.

Alle kortlagte naturtyper, som området er udpeget for at beskytte, vurderes at være påvirket af luftbårne næringsstoffer (eutrofiering). Flere steder er der problemer som følge af tilgroning pga. manglende pleje/afgræsning ligesom afvanding og invasive arter stedvis er en trussel for naturværdierne.

Målsætning

De store hedeblader afvekslende med hedekær og mindre bakker er karakteristiske landskabselementer på Borris Hede. Der er i dette område specielt fokus på en række naturtyper som arealmæssigt udgør en stor andel i den biogeografiske zone i Danmark. Det drejer sig om våd hede (26 %), tør hede (13 %) og hængesæk (8 %). Naturtyperne på hederne sikres en god-høj naturtilstand.

Omme Å dalen er et markant landskabselement, der rummer værdifulde hængesække, rigkær, tørvelavninger og stilkege-krat. Områdets hængesække sikres, både de naturligt forekommende i Omme Å dalen og de som flere steder er opstået i kunstigt anlagte søer. Omme Å og de mindre

vandløb i området sikres gode fysiske forhold og en god vandkvalitet med et varieret dyre- og planteliv.

Borris Hede skal indeholde velegnede levesteder for de sjældne ynglefugle hjejle og tinksmed.

For laksen opnås på langt sigt en selvreproducerende stigende eller stabil vildlaksebestand, som er uafhængig af udsætning af lakseyngel. Forholdene for arten i Skjern Å systemet skal være gode, således at der er tilstrækkeligt opgang af gydefisk, min. 1000 vildfisk pr. år. En forudsætning for at laksen også i fremtiden kan have en gunstig bevaringsprognose, er at den sikres tilstrækkelig beskyttelse.

For grøn kølle guldsmed gælder det, at opretholdelse af en god vand-kvalitet i Omme Å er afgørende for artens fortsatte forekomst både inden og uden for Natura 2000 området.

Indsats

Oversigt over væsentlige indsatser til gennemførelse af denne plan:

Indsats	Stort omfang	Mindre omfang	Undersøges nærmere	Ikke anvendt
Rydning, fjernelse af uønsket opvækst Herunder bekæmpelse af invasive arter	X			
Forbedring af hydrologi Fx ved at standse dræning, genoprette vandløb, fjerne diger	X			
Ekstensiv drift Fx indførsel eller opretholdelse af græsning, høslet mm.		X		
Sikring af arealer Sikring af natur der ikke pt. er beskyttet (fx stenrev og skovnatur)		X		
Reducere forstyrrelser Fx færdsel, sejlads og jagt				X
Forbedring/sikring af levesteder Fx ved etablering af vandhuller, sikring af redetræer eller større fouragerings- eller yngleområder		X		

Indsatsen vil helt overvejende dreje sig om sikring af og/eller genindføre lysåbne forhold ved rydning af opvækst og drift af naturtyperne samt gennemføre en indsats over for invasive plantearter. For flere vandafhængige naturtyper vil det desuden være afgørende at sikre en forbedret hydrologi, ligesom der skal sikres gode levesteder for arterne på udpegningsgrundlaget, f. eks. hjejle, tinksmed og grøn kølle guldsmed.

Skovnaturtyperne sikres, hvor det naturmæssigt er muligt, og endelig udføres en særlig indsats for den truede naturtype våd hede. Forekomster med våd hede skal genoprettes med plejetiltag og genskabelse af naturlig hydrologi. Arealet med potentielle levesteder for tinksmed øges gennem målrettet hedepleje.

Mål for planperioden

(Natura 2000-planens indsatsprogram)

Natura 2000-planens indsatsprogram er bindende retningslinjer for handleplanen i første planperiode, og anvendes derfor som handleplanens mål. Dette indsatsprogram skal være gennemført med udgangen af år 2015, dog år 2021 for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Indsatsprogrammet vedrører alene naturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, jf. bilag 1.

Indsatsprogrammet er på side 22-24 i Natura 2000-planen.

Her er et sammendrag:

Naturtyper:

- Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi. Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi i skovnaturtyperne, og disse steder sikres den for skovnaturtyperne mest hensigtsmæssig hydrologi.
- De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje, og vandløb med vandplanter sikres gode fysiske forhold. Skovnaturtyperne skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift i skovnaturtyper (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtigelsen primært på arealer, som i forvejen i en længere periode har haft minimal eller ingen hugst.
- Vandløb inden for området sikres gode fysiske forhold og kontinuitet. Dette vil samtidig begunstige forekomsten af grøn køllegræs, bækklampret, laks og odder. Denne indsats sikres via vandplanlægningen.
- Forekomsterne af hængesække søges udvidet, hvor de naturgivneforhold gør det muligt.
- Skovnaturtyper sikres. Der kan dog være tale om en dynamisksituation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.
- Fouragerings- og ynglepladser for odder og ynglefugle på udpegningsgrundlaget skal sikres.
- Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, skal sikres mod ødelæggelse.
- Arealer med våd hede søges genoprettet gennem plejetiltag og genskabelse af naturlig hydrologi.
- Arealet med potentielle levesteder for tinksmed søges øget gennem målrettet pleje.

Arter:

- Der sikres fortsat velegnede levesteder for odder.
- Der sikres velegnede ynglepladser med individuel hensyntagen til artens krav til vandstand og pleje på ynglepladser for rørdrum, rørhøg og tinksmed.

- Der sikres velegnede ynglepladser for hjejle og rødrygget tornskade i overensstemmelse med arternes krav til ynglebiotop.

Indsatser som forventes gennemført via anden planlægning end handleplanen:

- Husdyrgodkendelsesloven: Reduktion af kvælstof-deposition fra luften til områdets naturtyper sker ved administrationen af denne lov.
- Vandplaner: Regulerer tilførslen af næringsstoffer til de marine naturtyper, søer og vandløb. Sikrer vandløb med vandplanter gode fysiske forhold samt kontinuitet. Dette vil samtidig begunstige forekomsten af bæklampret, laks og odder.

Forventede metoder og forvaltningstiltag

Her angives de metoder og forvaltningstiltag, som forventes at skulle anvendes for at opfylde handleplanens mål (Natura 2000-planens indsatsprogram). Der angives dog *ikke* metoder og forvaltningstiltag for offentlige arealer, hvor lodsejerne selv udarbejder drifts- og plejeplaner for at gennemføre Natura 2000-planen. Der henvises til resuméerne af denne offentlige drifts- og plejeplanlægning i bilag 4.

Den konkrete indsats på et areal forventes i stort omfang udmøntet ved, at lodsejeren søger om tilskud fra en række særlige tilskudsordninger under Landdistriktsprogrammet. For nærmere information henvises til NaturErhvervsstyrelsen og – for skovbevoksede arealer – til Naturstyrelsen.

Fredninger

En stor del af Natura 2000-området er omfattet af en fredning. Fredningens formål er at undgå ødelæggelse af heden.

Kommunen vurderer, at bestemmelserne i fredningen ikke hindrer gennemførelsen af indsatsprogrammet for Natura 2000-området.

Naturtyper

Det skal bemærkes, at der ikke er kortlagt skovnaturtyper på private, skovbevoksede fredskovsarealer i Natura 2000-området.

Arter

Naturstyrelsen har vurderet, at der i denne planperiode ikke er behov for indsats for odder eller rødrygget tornskade på de private skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i området.

Prioritering af den forventede forvaltningsindsats

Indsatsen i 1. planperiode skal standse tilbagegangen for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget. I Natura 2000-planen er dette mål udmøntet i fire sigtelinjer:

1. Sikring af tilstanden af eksisterende naturarealer og arter
2. Sikring af de små naturarealer
3. Sikring af naturtyper og levesteder som ikke er beskyttede
4. Indsats for truede naturtyper og arter

De fire sigtelinjer lægger niveauet for den indsats, som handleplanmyndighederne skal gennemføre, og er udtryk for den nationale prioritering i 1. planperiode.

De nødvendige indsatser i Natura 2000-området, som er beskrevet i vedlagte plejeplan, vil blive foretaget og gennemført af Forsvaret.

Forventet effekt

Der henvises til vedlagte plejeplan udarbejdet af Forsvaret.

Den faktiske naturmæssige effekt for naturtyper og arter vil løbende blive fulgt i det nationale overvågningsprogram, NOVANA.

Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. H60:

Naturtypenr.	Naturtype	Handleplan-myndighed			I alt*
		Ringkøbing-Skjern Kommune	Herning Kommune		
2310	Visse-indlandsklit				
3130	Søbred med småurter				
3140	Kransnålalge-sø				
3150	Næringsrig sø				
3160	Brundvandet sø				
3260	Vandløb				
3270	Å-mudderbanke				
4010	Våd hede	2 ha			2 ha
4030	Tør hede	1 ha			1 ha
5130	Enekrat				
6410	Tidvis våd eng				
7140	Hængesæk				
9190**	Stilkege-krat				
91D0**	Skovbevokset tørvemose				
91E0**	Elle- og askeskov				
I alt*		3 ha			3 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egne drifts- og plejeplaner.

** Delvist kortlagt - ikke-fredskovspligtige arealer er ikke fuldstændig kortlagt.

Artsnr.	Artsnavn
1037	Grøn kølleguldsmed
1096	Bæklampret
1106	Laks
1355	Odder

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. F37

Ynglefugle:
Rørdrum
Rørhøg
Blå kærhøg
Hjejle
Tinksmed
Mosehornugle
Rødrygget tornskade

Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere

I Natura 2000-planens indsatsprogram er der retningslinjer, hvor der er behov for en nærmere afklaring af, hvem der følger op på retningslinjerne. Det drejer sig om følgende retningslinjer, som gælder for Natura 2000-område nr. 67:

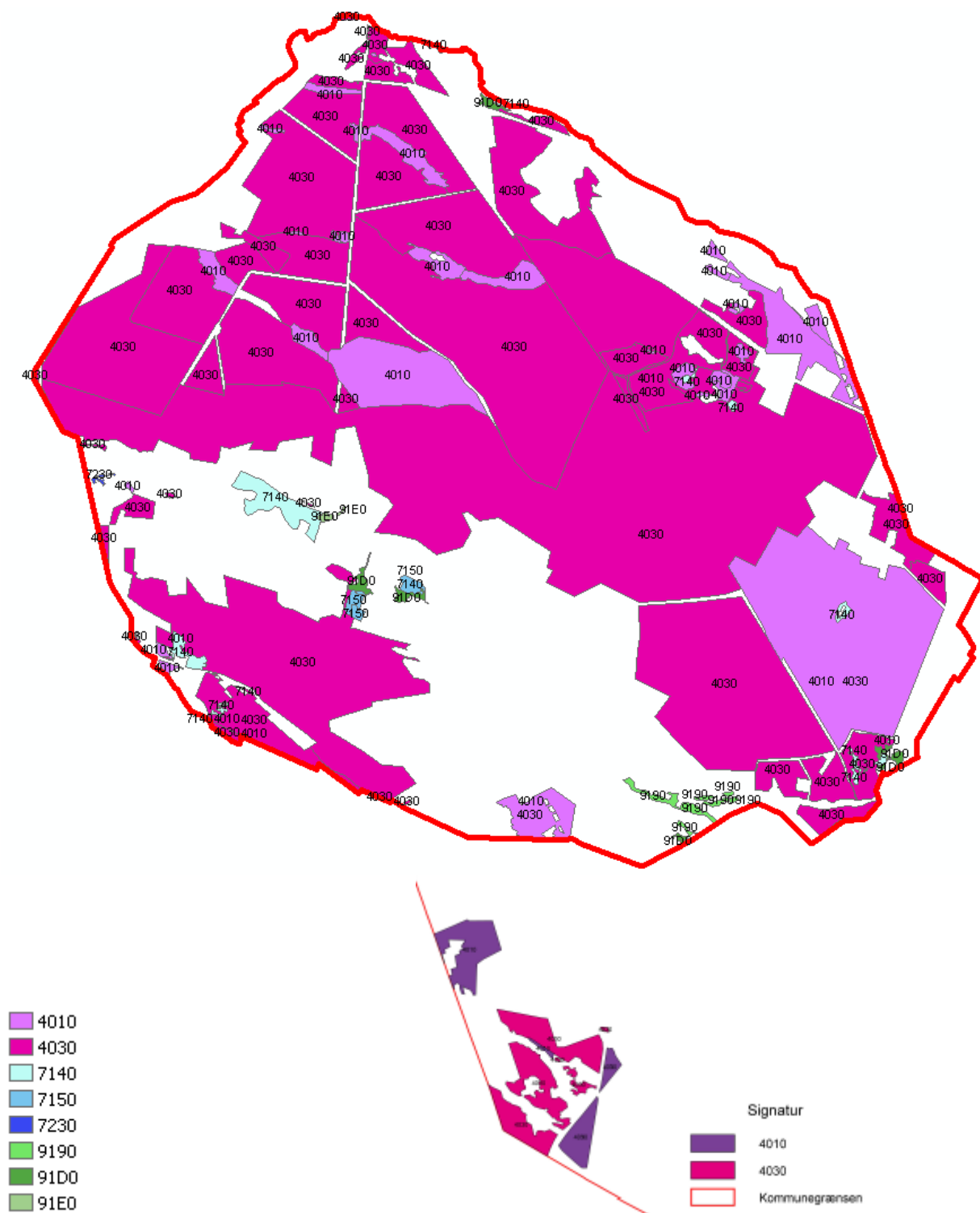
- Forekomsterne af hængesække søges udvidet, hvor de naturgivne forhold gør det muligt.
- Skovnaturtyper sikres. Der kan dog være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.
- Fouragerings- og ynglepladser for odder og ynglefugle på udpegningsgrundlaget skal sikres.
- Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, skal sikres mod ødelæggelse.
- Der skal gøres en særlig indsats for naturtyper og arter, hvis biogeografiske status er i fare for at blive alvorligt forringet i 1. planperiode.
- Arealer med våd hede søges genoprettet gennem plejetiltag og genskabelse af naturlig hydrologi.
- Arealet med potentielle levesteder for tinksmed søges øget gennem målrettet pleje.

Det kan både være handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere, der skal følge op på disse retningslinjer. Derfor omfatter bilag 2 både private og offentlige arealer (inkl. offentlige arealer, hvor lodsejeren selv udarbejdet drifts- og plejeplan).

Det er aftalt, at den offentlige lodsejer, Forsvaret, tager sig af de nødvendige aktiviteter i Natura 2000-området. Aktiviteterne er beskrevet i plejeplanen, som er udarbejdet af Forsvaret.

	Handleplan-myndighed		
	Ringkøbing-Skjern Kommune	Herning Kommune	Naturstyrelsen
Udvidelse af naturtyper	0 ha	0 ha	0 ha
Udvidelse af levesteder for arter	0 ha	0 ha	0 ha

Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper i Ringkøbing-Skjern og Herning kommuner

Bilag 4: Resumé af Forsvarets drifts- og plejeplan

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

Titel	Borris Skydeterræn, Natura 2000-resumé af drifts- og plejeindsatsen 2012-2015
Udgivelse	Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. 2012.
Fotos	Michael Sand og Dansk Jagtakademi
Internetversion	Resuméet kan findes i elektronisk format på www.forsvaret.dk/fbe
Layout/produktion	BUCHS AS

INDHOLD

1. INDLEDNING	4
2. DRIFTS- OG PLEJEPLAN FOR BORRIS SKYDETERRÆN	5
3. FORSVARETS AREALMÆSSIGE ANDEL AF NATURA 2000-OMRÅDET	6
4. FORSVARETS ANDEL AF HABITATNATURTYPER	8
5. FORSVARETS ANDEL AF ARTER	9
6. FORSVARETS NATURA 2000-INDSATS	10

1. INDLEDNING

Ca. 60 af Forsvarets arealer, heraf 20 større skyde- og øvelsesområder, indgår i større eller mindre omfang i Natura 2000-netværket. For 18 af disse terræner foreligger der drifts- og plejeplaner. Drifts- og plejeplanerne anvendes som redskab til opfyldelse af Forsvarets forpligtelse til planlægning inden for Natura 2000-områderne og andre aspekter af implementering af international naturbeskyttelseslovgivning. Teknisk sker dette ved, at Forsvaret indarbejder Natura 2000-planlægningen i drifts- og plejeplanerne på lige fod med øvrige formelle forskrifter, hvilket vil ske i forbindelse med den løbende revision af eksisterende drifts- og plejeplaner eller ved udarbejdelse af nye. I tilfælde, hvor der foreligger relativt nye drifts- og plejeplaner, vil Natura 2000-planlægningen sikres gennem tillæg til disse.

Forsvaret har inden for den fastsatte frist meddelt de relevante kommuner beslutningen om selv at udarbejde

Natura 2000-planlægningen og har udarbejdet tilsvarende resuméer, som fremsendes til kommunerne. Resuméet består af en række kortfattede afsnit, hvor der gives en beskrivelse af Forsvarets andel af de relevante Natura 2000-områder, dels på arealniveau og dels i forhold til naturindhold fordelt på naturtyper og arter. Desuden gives i skemaform en oversigt over målsætning og indsats i forhold til sikring af Natura 2000-værdierne.

Nærværende er resumé til handleplanen for Natura 2000-område nr. 67 Borris Hede, for så vidt angår planlægningen på Borris Skydeterræn. Det refererer til den gældende drifts- og plejeplan (1998-2012). Det fremsendes til Ringkøbing-Skjern og Herning kommune samt Naturstyrelsen.

Den samlede drifts- og plejeplan kan findes på Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes hjemmeside: www.forsvaret.dk/fbe.

2. DRIFTS- OG PLEJEPLAN FOR BORRIS SKYDETERRÆN

Den foreliggende drifts- og plejeplan for Borris Skydeterræn er vedtaget af Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operative Kommando i 1998 og gælder perioden 1998-2012. Planen udløber således i år, og der er iværksat en revisionsproces, således at en ny drifts- og plejeplan vil foreligge inden årets udgang.

Da den gældende plan blev vedtaget i 1998 var der intet detaljeret kendskab til den danske Natura 2000-planlægning og de krav, der på dette grundlag stilles til naturbeskyttelsen. Imidlertid har der siden statens erhvervelse af Borris Hede i 1902 og siden af yderligere arealer i 1953 været forvaltet ud fra strenge naturbeskyttelseskrav, herunder bl.a. en sidestilling af naturbeskyttelsen med målene for den militære udvikling. Der er i drifts- og plejeplanen direkte henvisninger til Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektivet. På dette grundlag er der gennemført en forvaltning, hvor der i den militære udvikling af området har været indlagt store hensyn til naturen og desuden været gennemført omfattende naturplejetiltag særligt i forhold til at sikre terrænets store og unikke hedearealer. Dette afspejles i høj grad i den gældende drifts- og plejeplan, og selv om denne ikke refererer eksplicit til de senere, mere konkrete Natura 2000-målsætninger, rummer den store hensyn til både Natura 2000-områdets integritet og til sikring af naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget.

Processen i forbindelse med revision af drifts- og plejeplanen er langt fremme, idet der foreligger et forslag, der i september-oktober 2012 bliver genstand for såvel intern som ekstern høring. Forslaget opstiller ud over en omfattende status for terrænets betydning for bl.a. Natura 2000-målene strategiske, taktiske og operationelle mål for Natura 2000-indsatsen. Hertil kommer, at forslaget beskriver konkrete aktiviteter med henblik på at opnå målene.

Da der ikke foreligger en endelig beslutning om indholdet af den nye plan, herunder mål og aktiviteter, og da dette vil blive genstand for en senere høring, tager nærværende resumé afsæt i den gældende drifts- og plejeplan. Udgangspunktet er den evaluering, der i forbindelse med planrevisionen er foretaget af den udløbende plan. Afsnit 6 er en gennemgang af denne evaluering, hvor der lægges særlig vægt på forhold, der har betydning for Natura 2000-målene.

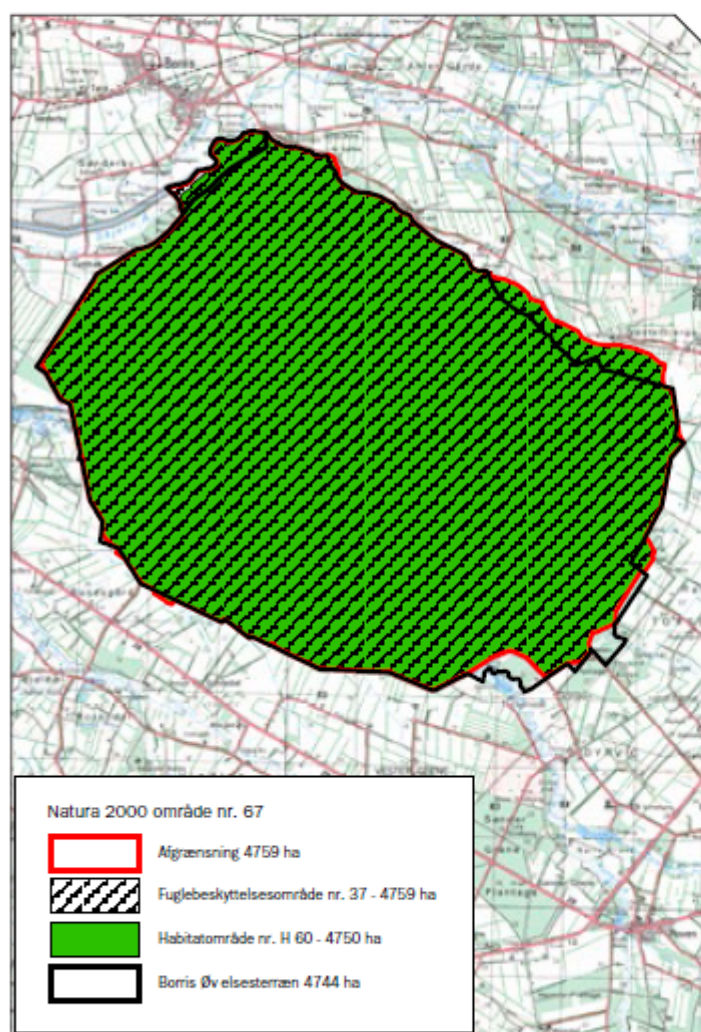
Plantillægget er vedtaget august 2012 og et resumé er tilgængeligt Ringkøbing-Skjern og Herning kommune samt Naturstyrelsen.

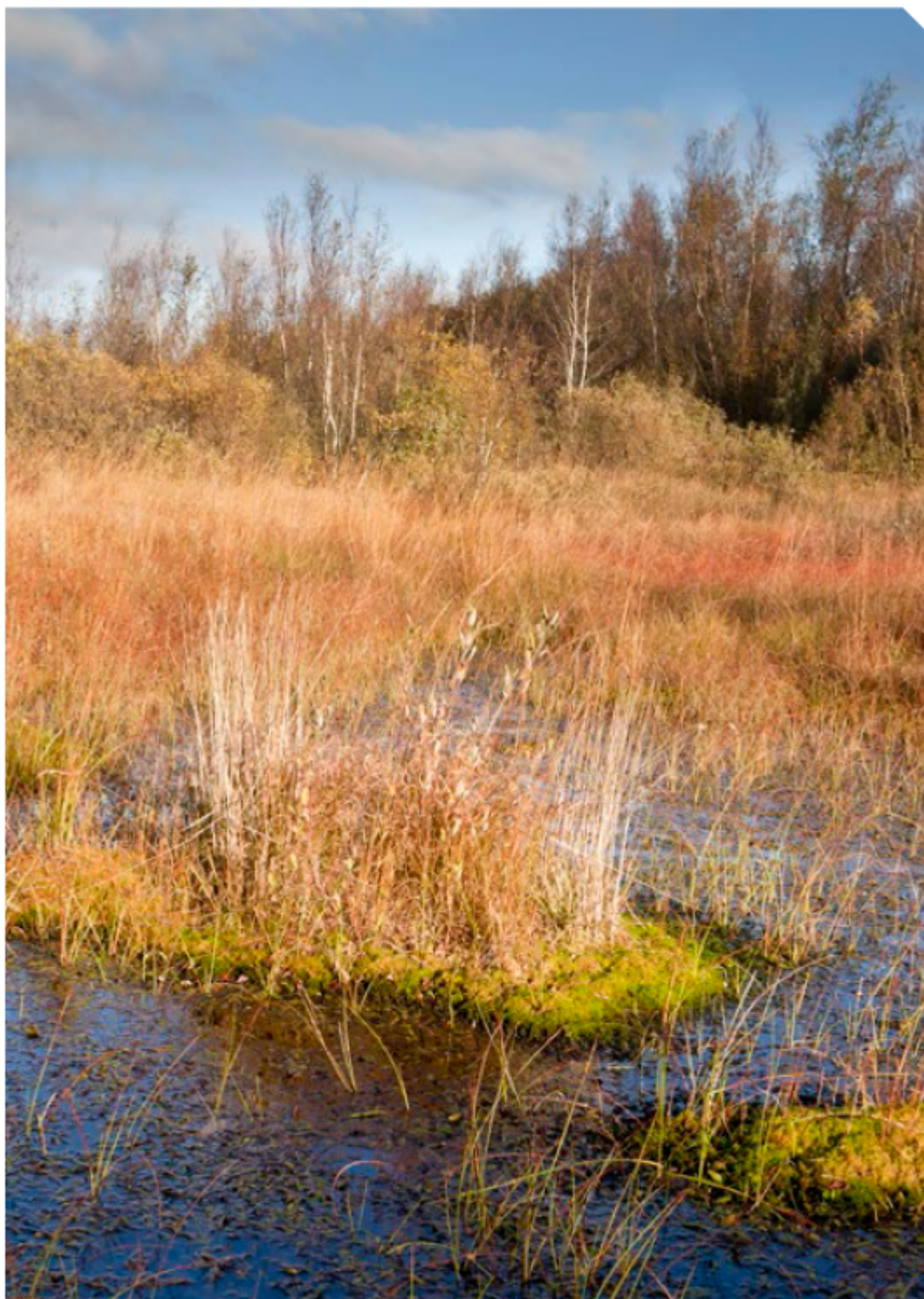
3. FORSVARETS AREALMÆSSIGE ANDEL AF NATURA 2000-OMRÅDET

Borris Skydeterræn dækker 4.689 ha af det samlede Natura 2000 på 4.750 ha. Kun 55 ha af terrænet er ikke udpeget som Natura 2000, og kun 88 ha af Natura

2000-området ligger uden for terrænet. Der er således et næsten komplet sammenfald mellem Natura 2000-området og terrænet, se Figur 3-1.

Figur 3-1. Borris Skydeterræns geografisk udbredelse i forhold til Natura 2000-området og de underliggende fuglebeskyttelses- og habitatområder.

4. FORSVARETS ANDEL AF HABITATNATURTYPER

15 habitatnaturtyper er på udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 60 Borris Hede. Af disse er 11 kortlagt og 8 tilstandsvurderet. Dertil kommer, at to yder-

ligere naturtyper (tørvelavning og rigkær) er kortlagt og tilstandsvurderet uden at være på udpegningsgrundlaget. Tabel 4-1 giver en oversigt.

Nummer	Navn	Areal (ha)	Prognose	Trusler
2310	Indlandsklit med lyng og visse	-	Ugunstig	Ingen kendte
3130	Søbred med småurter	0,5	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition
3140	Kransnálsalge-sø	0,1	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition
3150	Næringsrig sø	1,0	Ukendt	Ingen kendte
3160	Brunvandet sø	0,5	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition
3260	Vandløb	ca. 18	Ugunstig	Ingen kendte
3270	Å-mudderbanke	-	Ukendt	Ingen kendte
4010	Våd hede	202,0	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition, grøftning og dræning, tilgroning med vedplanter, invasive arter
4030	Tør hede	1981,9	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition, grøftning og dræning, tilgroning med vedplanter, invasive arter
5130	Enekrat	-	Ukendt	Ingen kendte
6410	Tidvis våd eng	-	Ukendt	Ingen kendte
7140	Hængesæk	23,3	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition, tilgroning med vedplanter, invasive arter, uhensigtsmæssig hydrologi.
7150	Tørvelavning*)	4,2	-	-
7230	Rigkær*)	0,4	-	-
9190	Stillekekrat	7,7	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition, utilstrækkelig beskyttelse.
91D0	Skovbevokset tørvemose	9,3	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition, utilstrækkelig beskyttelse.
91E0	Elle- og askeskov	1,0	Ugunstig	Atmosfærisk N-deposition, utilstrækkelig beskyttelse.

Tabel 4-1. Habitatnaturtyper på Borris Skydeterræn angivet med nummer, navn, areal, prognose og trusler.

5. FORSVARETS ANDEL AF ARTER

Borris Skydeterræn rummer levesteder for 11 dyrearter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-planen, se Tabel 5-1. Der er tale om odder, som særligt forekommer i Omme Å-systemet, to fiskearter (laks og bæklampret) og grøn kølle guldsmed. Disse arter hører til i terrænets ferskvandssystem særligt Omme Å. Desuden forekommer

en række ynglefugle, hvoraf hovedparten er sjældne hede-fugle, herunder tinksmed, rørhøg og rødrygget tornskade, der alle yngler på terrænet med nogle få par, samt blå kærhøg, hjejle, og mosehornugle, som ikke yngler, men som potentielt vil kunne forekomme ynglende. Alle undtagen rørhøg har vurderet ugunstig eller ukendt prognose.

Beskyttelsesområde	Navn	Prognose	Trusler
Habitatområde nr. 60	Grøn kølle guldsmed	Vurderet gunstig	Ingen kendte
	Bæklampret	Vurderet gunstig	Ingen kendte
	Laks	Vurderet gunstig	Ingen kendte
	Odder	Vurderet gunstig	Ingen kendte
Fuglebeskyttelsesområde nr. 37	Rørdrum	Vurderet ugunstig	Ingen kendte
	Rørhøg	Vurderet gunstig	Ingen kendte
	Blå kærhøg	Ukendt	Ingen kendte
	Hjejle	Vurderet ugunstig	Tilgroning, tilgroning med vedplanter
	Tinksmed	Vurderet ugunstig	Tilgroning med høje græsser og urter, mangler på egnede fouragerings- og rasteområder, uhensigtsmæssig hydrologi.
	Mosehornugle	Vurderet ugunstig	Ingen kendte
	Rødrygget tornskade	Vurderet ugunstig	Ingen kendte

Tabel 5-1. Udpegede arter i Natura 2000-området angivet med navn prognose og trusler.

6. FORSVARETS NATURA 2000-INDSATS

Nedenstående gennemgås de handlingsorienterede afsnit fra den eksisterende drifts- og plejeplan i skemaform med fokus på naturbeskyttelse, herunder særligt indsatsen for Natura 2000-værdierne. Drifts- og plejeplanen angiver en prioritering af indsatsen i forskellige faser af planperioden. Dette er ikke vægtet i evalueringen, idet der ses på den samlede indsats.

Sammenlagt vurderes, at langt størstedelen af de foreskrevne og prioriterede retningslinjer igennem planperioden er fulgt. Det gælder i særdeleshed reglerne for den

militære anvendelse og plejeforskrifterne for den lysåbne og våde natur. Der synes at være et væsentligt felt, hvor drifts- og plejeplanen ikke er gennemført, nemlig rydningen af Omme Ådal. Det står som en klar udfordring for den kommende planlægning, hvordan tilgroningen i denne betydelige del af terrænet kan imødegås. Dette adresseres i den kommende drifts- og plejeplan. Endelig kan det nævnes, at planen om udsætning af bæver ikke er gennemført. Dette projekt skal ses i sammenhæng med plejen af Omme Ådal og vil formentlig blive adresseret i den kommende plan.

Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Natur	For så vidt angår de landskabs- og naturmæssige værdier er det målet at fastholde og forbedre Borris Skydeterræns status som en af Danmarks bedst bevarede og naturmæssigt set mest værdifulde hedestrækninger, i overensstemmelse med det oprindelige formål med statens erhvervelse af heden i 1902. Endvidere er det målet at leve op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Borris Hede som EF-Fuglebeskyttelsesområde i sin egenskab af Danmarks vigtigste hedefuglelokalitet, i henhold til EF-fuglebeskyttelsesdirektivet, og som EU-Habitatområde i henhold til EU's habitatdirektiv i sin egenskab som levested for den sjældne dyreart odder og for forekomsten af en række truede naturtyper. Det er også en målsætning at sikre, at drifts- og plejeplanen giver området en mindst lige så god beskyttelse som den aftalte, men ikke gennemførte fredningsbekendtgørelse fra 1991".	Der lægges i drifts- og plejeplanen vægt på Borris Skydeterræns betydning som hedeareal. Arealet med hede på terrænet er igennem planperioden mindsket med ca. 50. Dette er for størstepartens vedkommende et resultat af vandstandshævninger, hvilket har givet en næsten tilsvarende øgning af arealet med mose og sø som indgår i hedeøkosystemerne. Arealet med skov og krat er reduceret, hvilket er et produkt af rydnings- og andre plejeprojekter med henblik på genskabelse af hede. Der er ikke "opdyrket" hede. De eksisterende ca. 40 ha (netto ca. 25 ha) med vildtagre er placeret på brandlinjer, og arealet med denne betegnelse er reduceret tilsvarende i planperioden. Med hensyn til Danmarks internationale forpligtelser i relation til naturbevarelse, herunder hensyn til bilagsførte naturtyper og arter, beskrives dette i Natura 2000-planen for Borris Hede (nr. 67), der er udpeget både som habitatområde (H 60) og Fuglebeskyttelsesområde (F 37). Her angives bevarings-tilstand og prognose for de pågældende naturtyper og arter. For tør hede er tilstanden overvejende god (75% af arealet) eller moderat (25 %). Våd hede er i moderat tilstand. For øvrige naturtyper gælder fx: Hængesæk overvejende moderat og ca. 25 % i høj/god. Alle skovnaturtyper er i god eller høj tilstand. Prognosen er vurderet gunstig for en række arter, herunder fx rørhøg og odder, mens den er vurderet ugunstig for fx hedevingefuglene. Ligeledes er den ugunstig for alle terrestriske naturtyper. Truslerne er særligt næringsstofførsel fra omgivelserne og heraf tilgroning af lysåbne arealer. U hensigtsmæssig hydrologi anføres også som trussel. Tilgroning er i planperioden søgt modvirket ved omfattende plejetiltag og der er ligeledes gennemført væsentlige projekter til sikring af mere naturlig hydrologi (se senere), hvilket kommer til udtryk i tilstandsvurderingen. Det er desuden værd at bemærke, at en række af udpegningsarterne er i tilbagegang generelt, og at udviklingen på Borris Skydeterræn har været mindre markant end andre steder, således at terrænet fortsat opretholder fx en bestand af tinksmed. Natura 2000-planen anfører ikke noget sted militære aktiviteter som en trussel (fx i form af forstyrrelser). På et overordnet niveau synes den gældende drifts- og plejeplans forudsætninger om at forvaltningen af terrænet lever op til Danmarks internationale forpligtelser at være tilgodeset i rimeligt omfang.
Afvejning af militær brug og naturbeskyttelse	I afvejningen mellem benyttelses- og beskyttelseshensyn skal naturbeskyttelsesinteresserne sidestilles med den militære brug, i modsætning til næsten alle de øvrige militærområder, hvor beskyttelseshensynene må underordnes benyttelseshensynene. Denne sidestilling i Borris Skydeterræns tilfælde er en følge af en beslutning herom fra Forsvarsministeriets Naturfredningsudvalg i 1974, og er begrundet i områdets historie og de helt særlige naturværdier der findes på Borris Skydeterræn.	Det vurderes samlet på baggrund af ovenstående, at forudsætningerne om, at naturbeskyttelsesinteresserne igennem planperioden sidestilles med den militære brug, er tilgodeset.

Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Generelle retningslinjer for pleje af hede og overdrev	Gennem løbende pleje ved kontrolleret afbrænding, slåning, rydning m.v. skal det sikres, at hedefladerne og overdrevsarealerne fortsat forynges og holdes åbne. Plejeindsatsen skal prioriteres, således at arealer der er særligt truet af tilgroning behandles først. Enkelte mindre randarealer udenfor ringvejen overlades til naturlig succession, d.v.s. overlades til sig selv uden yderligere pleje, hvorved der vil opstå et naturligt bælte af krat- og skovbevoksning med tiden.	Overordnet betragtet er der gennemført omfattende pleje i form af førstegangsydninger, opfølgende og løbende slåning samt turnusaftænding af primært hedearaler. De prioriterede arealer jf. drifts- og plejekortet er generelt tilgodeset, se også nedenfor.
Sikring af særlige naturområder	Ud over den løbende pleje og foryngelse af heder og overdrev skal en række områder med særlige naturværdier sikres. Dette gælder Omme Ådal, hvor en pleje af udvalgte strækninger skal sikre mod tilgroning i pilekrat, samt en række hedemoser på hedefladerne, hvor lukning af grøfter vil genskabe de oprindelige vandstandsforhold til gavn for flora og fauna.	Drifts- og plejeplanen fastsætter rydninger i Omme Å-dalen. Denne retningslinje har vist sig meget svær at følge, primært på grund af adgangsmuligheder med maskiner. Den forskrevne pleje ved rydning i det centrale område (afd. 302 og 309) er således ikke gennemført. Det samme gælder for det vestlige areal (afd. 301 og 307), hvor der dog er foretaget en mindre rydning for at sikre indkik i ådalen fra Vestre Ringvej/Vestbro. Det konstateres på dette grundlag, at plejeforskrifterne for Omme Ådal ikke er gennemført. For så vidt angår hedemoser på hedefladerne er den forskrevne vandstandshævning gennemført (se nedenfor). Dette giver sig bl.a. udslag i, at mosearealet i planperioden er øget med ca. 40 ha. Det konstateres på dette grundlag, at indsatsen for hedemoserne generelt er gennemført.
Områder friholdt for militæraktiviteter, sporplan m.v.	Et større område i det sydøstlige hjørne samt ådalen skal fremover friholdes for militær aktivitet. Den faste sporplan for bæltetekøretøjer skal overholdes. Der skal ske en øgning af stabiliteten og naturindholdet i skovområderne, en udpegning af faste graveområder samt flytning af vildtagre til brandbælter.	Det skyde- og øvelsesfri i det sydøstlige hjørne er område er Store Engmose. Den er sammen med ådalen holdt fri for militære aktiviteter. Der er udarbejdet en fast sporplan, som generelt overholdes. Skovområderne er forvaltet efter Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes strategi for naturnær skovdrift og følger ikke drifts- og plejeplanen (se senere). Der er udpeget faste graveområder (nord for Hjemmeværnsgården), som anvendes. Der graves ikke øvrige steder på terrænet. Alle vildtagre er flyttet til brandbælter, hvor bruttoarealet i dag er ca. 40 ha. Heraf udgør de egentlige vildtagre ca. 25 ha. Den konkluderes hermed at de nævnte forskrifter er tilgodeset, bortset fra skovdriften, der ikke har fulgt drifts- og plejeplanen, men hvor stabilitet og naturindhold er tilgodeset på anden måde.

Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Konkrete retningslinjer for pleje af hede- og overdrevsarealer	Det skal sikres, at en meget stor del af skydeter-rænet fortsat har karakter af åbne hedeblader og åbne overdrevsarealer. Der fastlægges derfor en vegetationsplejeplan for alle arealer, som er angivet som hede eller overdrev på grundkortet.	Drifts- og plejeplanen anbefaler en række plejemetoder som alle er taget i anvendelse. Det gælder rydning, slåning og afbrænding. Afbrænding opstår spontant som følge af skydning i terræn, men tilrettelægges ligeledes som en plejemetode. Alle plejemetoder anvises i en mosaikstruktur, så der opnås flere forskellige aldersstadier inden for et begrænset område. Dette gælder ikke mindst afbrænding, som dog i den sammenhæng ofte giver en række udfordringer. Dels er der mange forudsætninger, herunder terrænets militære anvendelse og vejrforhold, der skal tilgodeses. Og dels er den potentielle periode for afbrænding (servinter/forforår) relativ kort. Dette resulterer ofte i om afbrænding af relativt store flader, når muligheden er der. Inden for planens generelle forskrifter om pleje af åbne hedeblader og overdrevsarealer kan det konkluderes, at der i planperioden har været en omfattende og vedvarende plejeindsats med anvendelse af generelt anerkendte metoder. En del af disse metoder, fx afbrænding, er søgt udviklet netop på Borris, og ekspertise herfra anvendes på en række terræner – såvel militære som civile. Det tilstræbes i videst mulige omfang at foretage pleje i mosaikstruktur.
Prioritering af plejeindsatsen områdevis	Hederne og overdrevene på Borris Skydeter-rænen er generelt i en god plejetilstand. Der er dog også en del arealer som er præget af tilgroning, og hvor en særlig plejeindsats derfor er påkrævet. Der bør foretages en prioritering af plejeindsatsen på disse arealer. Det drejer sig om Gundesbøl Hede, Tørmosebankeområdet mellem Fillingssandvej, Ørbækvej og Gravvej, sydøstlige hjørne af St. Engmose samt strækningen langs østsiden af Ørbækvej fra lille Engmose nordpå til Røverstuer. På drifts- og plejekortet, bilag 3, er de pågældende arealer markeret. Hede- og overdrevsområderne bør i øvrigt generelt holdes fri for selvsået opvækst, specielt bjergfyr. Problemet er størst i randområderne". Alle hede- og overdrevsarealer bør mindst plejes to gange indenfor den 15-årige planperiode, således at der sikres en ret kort cyklus, til sikring af en optimal lyngvegetation. I de revlingdominerede randområder af heden i smalle zoner langs plantagerne bør slåning af hedevegetationen foregå mere ekstensivt. Som nævnt bør der dog også her foretages en hyppig rydning af eventuel træopvækst". To mindre hedearealer langs Søndre og Østre Ringvej er udlagt til fri succesion, med henblik på at der med tiden opstår afskærmende krat. Arealerne fremgår af drifts- og plejekortet.	De prioriterede og nævnte lokaliteter har været genstand for løbende pleje med hensigtsmæssige metoder. I flere tilfælde, fx i Store Engmose, har plejen været arealmæssigt mere omfattende end foreskrevet. Anvisningen om to gange pleje i planperioden er i al væsentlighed fulgt. Samlet vurderes det forsvarligt at konkludere, at såvel de generelle forskrifter for pleje af hede- og overdrevsarealer som den anviste prioriterede indsats på bestemte hede- og overdrevslokaliteter er gennemført.

Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Retningslinjer for pleje og genopretning af vådområder	Det er besluttet generelt at genskabe vandstanden i hedemoseerne for at tilgodese flora og fauna. Der er enighed om at gennemføre følgende vandstandshævningsprojekter: Keldmose (3 grøfter), Kildesø (5 grøfter), Lindemose (1 grøft) og Storemose (1 grøft), afløbet fra Langdam og Blæsbjerg Mose, fraløbet i vest fra Tørvemoseerne ved K 40, fraløbet fra den opstemmede Kovflod (såfremt det er nødvendigt), samt alle fraløb fra det store St. Engmoseområde (5 grøfter). Vandstandshævninger sker ved lukninger af fraløbende grøfter på udvalgte steder. Lukningerne foregår ved ifyldning af sand. De valgte opstemningssteder er markeret på drifts- og plejekortet, bilag 3".	Drifts- og plejekortet angiver i alt 16 lukninger af grøfter. Disse projekter er alle gennemført og har sammenlagt resulteret i højere vandstand i de nævnte moseområder og søer. Dette kommer til udtryk i det ca. 40 ha større moseområder på terrænet nu i sammenligning med tidspunktet for planens gennemførelse. Det konstateres, at de beskrevne vandstandshævningsprojekter er gennemført. Dog er der en række steder sket gennembrud af de opfyldninger, der er lavet af grøftesystemerne. Forholdet adresseres i den kommende drifts- og plejeplan.
Rydning af Omme Ådal	"Det er besluttet, at udvalgte strækninger af Omme Ådal løbende skal friholdes for tilgroning i pilekrat, både af hensyn til det landskabelige udsyn, til eng- og mosefloraen og -faunaen samt af hensyn til publikum og lystfiskere. De udvalgte strækninger er i vestenden omkring Vestbroen samt midterstrækningen fra Gravl Bro til Hvollig Bro. De er markeret på drifts- og plejekortet, bilag 3. Rydningen skal foregå manuelt, og er derfor en meget resourcekrævende opgave. Eventuelt kan der perioder med hård frost om vinteren være mulighed for at køre med en grenknuser, men mange af piletræerne og -buskene er allerede store. Beslutningen om udsætning af bævere i området fra september 1999 vil formentlig få stor betydning for naturplejen i ådalen, da bævere især lever af piletræer. Rydning af de nævnte ådalsområder bør derfor vurderes i sammenhæng med bæverudsætningen, og denne del af planen kan derfor udskydes til en vurdering foreligger".	Bortset fra en mindre rydning til sikring af udkik fra Vestre Ringvej/Vestbro er det beskrevne rydningsprojekt i ådalen ikke gennemført. Med hensyn til udsætning af bævere, som ses i sammenhæng med rydningen, er der ikke foretaget en vurdering af mulighederne, endsige egentlig udsætning. Samlet konkluderes derfor, at der ikke er gennemført pleje ved hverken rydning eller udsætning af bævere i Omme Ådal.
Målsætning og kulturplan for skovdriften	Det er besluttet at følge den fremlagte målsætning og kulturplan for skovene på Borris Skydeterræn i den kommende 15-årige planperiode, som den er beskrevet i afsnit 10.6 samt i kulturmodeller for de enkelte træarter i bilag 5. Planen er endvidere præsenteret på drifts- og plejekortet, bilag 3. Driftplanen for skovene tilgodeser såvel Borrislejrens som Skov- og Naturstyrelsens ønsker om en mere naturnær skovdrift i fremtiden".	Skovdriften på Borris Skydeterræn er i planperioden (ca. 2008) omlagt efter Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes generelle retningslinjer for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovs-pligtige arealer. Disse regler er i 2011 udmøntet i Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes særlige retningslinjer herfor, hvilket bl.a. indebærer, at uddannelsesmæssige og naturfremmende drift prioriteres højest, og at drift med henblik på træproduktion har laveste prioritet. Med denne beslutning, der indebærer konvertering til naturnær skovdrift baseret på lokalitetskortlægning og udlægning af skovnaturtyper, er driften på Borris Skydeterræn omlagt på den række punkter, i visse tilfælde med udlægning af skovudviklingstyper, herunder fx urørt skov. Samlet konkluderes, at planen for skovdrift, herunder kulturplanen ikke er gennemført konsekvent. Dette skønnes dog ikke at influere negativt for terrænets habitatskovtyper. Sikringen af disse adresseret i den kommende drifts- og plejeplan.

Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Retningslinjer for brug af gødskning og bekæmpelsesmidler	De fleste af forsvarets arealer er blandt andet kendetegnet ved at de altid, eller gennem en meget lang årrække, har været friholdt for gødskning og sprøjtning. Denne praksis ønskes fortsat, ikke mindst på Borris Skydeterræn, som rummer nogle af de største naturværdier på de militære skyde- og øvelsesterræner. Samtidig er det, hvad sprøjtning angår, en opfølgning af pesticidaftalen, som blev indgået mellem staten, amter og kommuner i efteråret 1998. Aftalen indebærer en principiel udfasning af plantebeskyttelsesmidler på alle offentlige arealer inden 1. januar 2003. Det fastlægges derfor, at der fremover ikke gødskes på Borris Skydeterræn, bortset fra nødvendig punkt-gødskning i nyplantninger af bevoksninger og kulissebeplantninger. Behovet herfor fremgår af kulturmodellerne i planens bilag 5. Nødvendig tjæring mod museskader i nybeplantninger kan fortsætte, jf. bilag 5. Nødvendig, forberedende sprøjtning i nykulturer i skovene med plantebeskyttelsesmidlet roundup, jf. bilag 5, kan fortsætte frem til udgangen af 2002, men der skal samtidig arbejdes med udvikling af alternative metoder, med henblik på pesticidfri drift og vedligeholdelse, jf. pesticidaftalen. Bekæmpelse af kæmpebjørneklo og lign. skal i størst muligt omfang foretages uden brug af kemiske bekæmpelsesmidler.	Gødskning og sprøjtning er igennem planperioden blevet udfaset, således at aktiviteterne i dag er omfattende reguleret Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes generelle retningslinjer herom. De fremgår af bl.a. bestemmelse om drift og pleje af bevoksede, fredskovspligtige arealer, der fastsætter, at der ikke må anvendes kemiske bekæmpelsesmidler i skovdriften. I forbindelse med en målrettet og planlagt bekæmpelse af kæmpebjørneklo kan kemiske bekæmpelsesmidler dog anvendes. Reglerne for gødskning fastsættes også i Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste bestemmelser. Brug af gødning holdes på et absolut minimum. For drift af vildtagre gælder særlige regler om placering i forhold til følsomme naturtyper. På vildtagre begrænses gødskning til maksimalt 80 % af individuel beregnet kvælstofnorm for landbrugsarealer fastsat af Direktoratet for FødevareErhverv for de pågældende afgrøder. Praksis på Borris Skydeterræn følger i dag disse regler. På dette grundlag vurderes, at den i drifts- og plejeplanen fastsatte forskrift er fulgt, og at driften generelt følger Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes retningslinjer. Spørgsmålet om gødskning og vildtagre adresseres videre i den kommende drifts- og plejeplan.

TILTAG UD OVER DRIFTS- OG PLEJEPLANENS ANVISNINGER

Forsvarets drifts- og plejeplaner løber over 15 år, hvilket i forhold til visse driftstemaer er relativt langsigtet. Derfor vil der ofte i planperioden opstå ideer og forslag til hensigtsmæssige projekter, som ligger uden for planens konkrete virkemidler, men som støtter planens langsigtede mål. Dette har i høj grad været tilfældet for Borris Skydeterræn. Følgende er en gennemgang af de vigtigste tiltag med relation til Natura 2000.

Egekrataftale

Der er indgået aftale om bevarelse af egekrat (2 ha). Dette er i dag udpeget som habitatnaturtype.

Pleje af bestanden af laksefisk

Omme Å og det tilhørende system af vandløb og bække er et oprindeligt og vigtigt levested for en række fiskearter, herunder fx bæklampret og laks, der begge er anført på habitatdirektivets Bilag II og er udpegningsgrundlag for

habitatområdet Borris Hede. Af disse og andre hensyn er der foretaget en række plejetiltag, herunder etableret gydebanker i både Omme Å, Kælbæk samt Gjaldbæk for både laks og havørred. Desuden er der i samarbejde med Dansk Center for Vildlaks udsat både lakseyngel og havørredyngel i de seneste 8 år, årligt ca. 10.000 styk. I samme forbindelse foretages løbende regulering af skarv for at beskytte de udsatte fisk samt stalling (tilladelse til regulering af 30 skarv pr år). Endelig er der for at sikre opgang af vandrede fiskearter i hele Omme Å-systemet foretaget genopretning af Omme Å fra Vestbroen og nedstrøms. De nyeste undersøgelser tyder på, at der i Skjern Å-systemet findes en selvreproducerende bestand af vildlaks som er stabil eller stigende. Således var der i 2008 opgang af ca. 3000 gydefisk i Skjern Å, hvoraf ca. 1/3 vurderes at være vildlaks. Målet i Naturstyrelsens nationale handlingsplan for laks på 1.000 gydelaks pr. år, er dermed nået, og Omme Å-systemets bidrag er væsentligt.

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

Har du lyst til at læse mere?

Scan koden med din smartphone og hent drifts- og plejeplanen på forswarets hjemmeside.

Forsvar for naturen

Forsvarets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark.

Sammenlagt forvalter Forsvaret 33.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer.

I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvaret udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvaret en passende afvejning mellem militære uddannelsesmæssige behov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarets naturforvaltning kan findes på www.forsvaret.dk.

Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.

Begreb	Forklaring
Natura 2000	Natura 2000 er et netværk af områder i EU med særligt værdifuld natur. Natura 2000 er en samlebetegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. I Danmark tales om internationale naturbeskyttelsesområder, som også rummer Ramsarområder, og består af et eller flere af disse særligt udpegede områder. Natura 2000-områderne kan ses i Danmarks Miljøportal . Der er mere information om Natura 2000 på Naturstyrelsens hjemmeside
Udpegningsgrundlag	Udpegningsgrundlaget er en fællesbetegnelse for de arter og naturtyper, som findes indenfor et internationalt beskyttelsesområde og som er omfattet af listerne i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet, som forudsætter udpegningsgrundlag af beskyttelsesområder. Du kan finde udpegningsgrundlag her: Udpegningsgrundlag .
Naturtyper	Naturtyperne er defineret nærmere i " Habitatbeskrivelser, årgang 2010 ". Endvidere er alle danske naturtyper beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside .
Lysåbne terrestriske naturtyper	I Danmark er der 35 lysåbne terrestriske naturtyper: 1210 (Enårig vegetation på strandvolde) , 1220 (Flerårig vegetation på stenede strande) , 1230 (Klinter eller klipper ved kysten) , 1310 (Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter) , 1320 (Vadegræssamfund) , 1330 (Strandenge) , 1340 (Indlands-strandenge) , 2110 (Begyndende klitdannelser) , 2120 (Hvide klitter og vandremiler) , 2130 (Stabile kystklitter med urtevegetation) , 2140 (Stabile kalkfattige klitter med Empetrum nigrum) , 2160 (Kystklitter med havtorn) , 2170 (Kystklitter med gråris) , 2190 (Fugtige klitlavninger) , 2250 (Kystklitter med enebær) , 2310 (Indlandsklitter med lyng og visse) , 2320 (Indlandsklitter med lyng og revling) , 2330 (Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene) , 4010 (Våde dværgbusksamfund med klokkelyg) , 4030 (Tørre dværgbusksamfund (heder)) , 5130 (Enebærkrat på heder, overdrev eller skrænter) , 6120 (Tørketålende græsvegetation på kalkrig jordbund) , 6210 (Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund) , 6230 (Artsrige overdrev) , 6410 (Tidvis våde enge) , 6430 (Bræmmer med høje urter) , 7110 (Aktive højmoser) , 7120 (Nedbrudte højmoser) , 7150 (Lavninger på tørv med Rhynchosporion) , 7210 (Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe) , 7220 (Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand) , 7230 (Rigkær) , 7140 (Overgangstyper af moser og hængesæk) , 8220 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter) , 8230 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter med pionerplantесamfund) .
Sø- og vandløbsnaturtyper	I Danmark er der 7 sø- og vandløbsnaturtyper: 3110 (Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller) , 3130 (Ret næringsfattige søer og vandhuller) , 3140 (Kalkrige søer og vandhuller med kransnålalger) , 3150 (Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter) , 3160 (Brunvandede søer og vandhuller) , 3260 (Vandløb med vandplanter) , 3270 (Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter) .
Skovnaturtyper	I Danmark er der 10 skovnaturtyper: 2180 (Skovklit) , 9110 (Bøg på mor) , 9120 (Bøg på mor med kristtorn) , 9130 (Bøg på muld) , 9150 (Bøg på kalk) , 9160 (Ege-blandskov) , 9170 (Vinteregeskov) , 9190 (Stilkeke-krat) , 91D0 (Skovbevokset tørvemose) , 91E0 (Elle- og askeskov) .

Kortlægning	Under forarbejdet til Natura 2000-planerne er en række naturtyper kortlagt ved en fysisk gennemgang af habitat-områderne. Naturtyperne er afgrænset og identificeret, og der er registreret oplysninger om struktur og artsindhold på arealerne. De kortlagte områder kan f.eks. findes på PRIOR.
Tilstandsklasse	Tilstandsklassen er udtryk for naturkvaliteten af den enkelte kortlagte naturtype. Tilstandsklassen er beregnet på baggrund af strukturindikatorer og artsdata, som er indsamlet ved kortlægningen. Ud fra strukturindikatorerne beregnes et strukturindeks, og tilsvarende beregnes et artsindeks ud fra de indsamlede artsdata. Hver især fortæller de to indeks noget om de aktuelle livsvilkår og den seneste historie på arealet. Tilstanden er en sammenvejning af de to indeks. Der er 5 tilstandsklasser: I. Høj tilstand II. God tilstand III. Moderat tilstand IV. Ringe tilstand V. Dårlig tilstand De to øverste klasser I og II opfylder Habitatdirektivets krav til gunstig bevaringsstatus under forudsætning af, at der foreligger en prognose der siger, at arealet også i fremtiden vil kunne opretholde den høje eller gode tilstand. Tilstandsklasse (inkl. struktur- og artstilstand) for en kortlagt naturtype kan ses på PRIOR.
Gunstig bevaringsstatus	En naturtypes bevaringsstatus er gunstig, når: - arealet med naturtypen i det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller øges - den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for naturtypens opretholdelse, er til stede og vil være det fremover. - bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for naturtypen, er gunstig. En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når: - bestandsudviklingen viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv - artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang eller vil blive mindsket - der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare artens bestande
Natura 2000-plan	Natura 2000-planen fortæller, hvordan man skal behandle hvert af de 246 Natura 2000-områder, så man stopper tilbagegangen for naturtyper og arter i det enkelte område. Natura 2000-planen indeholder en basisanalyse af områdets aktuelle naturtilstand og trusler, mål for naturtilstanden og et indsatsprogram. Natura 2000-plan kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside.
Natura 2000-handleplan	Natura 2000-planen udmøntes i handleplaner. En kommune skal således udarbejde en handleplan for, hvordan Natura 2000-planen vil blive realiseret inden for kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Kommunen skal efterfølgende sikre, at handleplanen gennemføres. På tilsvarende måde har Naturstyrelsen ansvaret for at udarbejde og gennemføre handleplaner for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.
Offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	Offentlige lodsejere har mulighed for selv at udarbejde drifts- og plejeplan som opfølgning på en Natura 2000-plan. I Natura 2000-handleplanen skal der være resuméer af de offentlige

	lodsejeres drifts- og plejeplaner.
Invasive arter	Invasive arter dækker over plante- og dyrearter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker hjemmehørende arter negativt. Et almindeligt brugt eksempel er kæmpe-bjørneklo, som er ført til Danmark fra Kaukasus og nu giver problemer i eksempelvis moser, hvor den udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	I Natura 2000-tilskudsordning for skov er den skovnaturtypebevarende drift og pleje defineret på følgende måde: Alle arealer omfattes af en basissikring med følgende indhold: • Vedvarende skovdække • Ved skovdrift skal de karakteristiske træarter for skovnaturtypen fremmes • Ved foryngelse skal der anvendes en naturvenlig foryngelse • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Uforstyrret jordbund på mindst 2/3 af arealet • Ingen øget afvanding • Bevaring af eksisterende dødt ved og træer med hulheder • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt Som minimum skal alle arealer i tilstandsklasse 1 omfattes af en supplerende sikring med én eller flere af følgende tiltag: • Bevaring af store træer til død og henfald • Bekæmpelse af invasive arter • Etablering af naturlige vandstandsforhold • Forberedelse til skovgræsning
Urørt skov	I Natura 2000-tilskudsordning for skov omfatter udlæg til urørt skov følgende restriktioner: • Ingen skovdrift • Ingen fjernelse af levende eller døde træer • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Ingen forstyrrelse af jordbunden • Ingen oprensning eller nygravning af grøfter • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt

Bilag 6: Miljøvurdering – jf. lov om miljøvurdering af planer og programmer

Handleplan-myndigheden skal vurdere, om der skal foretages en miljøvurdering af handleplanen jf. lovbekendtgørelse nr. 936 af 24/9/2009 ”Bekendtgørelse af lov om miljøvurdering af planer og programmer” (Miljøvurderingsloven).

For den statslige Natura 2000-plan 2010-2015, Borris Hede er der foretaget en miljøvurdering i henhold til miljøvurderingsloven. Efter lovens § 3, stk. 1, gælder, at planer, der sætter rammer for fremtidige tilladelser til projekter opført på lovens bilag 3 eller 4, obligatorisk er omfattet af lovens bestemmelser om miljøvurdering – uanset om påvirkningen forventes at være væsentlig. Kravet om obligatorisk miljøvurdering gælder også planer, som vil kunne påvirke et udpeget internationalt naturbeskyttelsesområde. Kravet om miljøvurdering gælder i dette tilfælde dog kun, hvis påvirkningen må forventes at blive væsentlig. Med ’væsentlig påvirkning’ forstås såvel positive som negative væsentlige påvirkninger.

Det er handleplan-myndighedens antagelse, at en handleplan for et Natura 2000-område som udgangspunkt vil påvirke området væsentligt, da dette netop er sigtet med planen.

For planer og programmer, der alene indeholder mindre ændringer, skal der kun gennemføres en miljøvurdering (ifølge § 3, stk. 2 i miljøvurderingsloven), hvis planen på grundlag af kriterierne i lovens bilag 2 må antages at kunne få en væsentlig indvirkning på miljøet.

Det er handleplan-myndighedens vurdering, at den nærværende Natura 2000-handleplan for Borris Hede har et indhold, som ikke adskiller sig fra de oplysninger, som allerede er givet i miljøvurderingen for den statslige Natura 2000-plan for området. Endvidere har handleplanen et generelt indhold som arealstørrelser, der fungerer som mål, men ingen placering eller klare tilkendegivelser af, om disse mål skal nås. Der er således ikke tale om en ny plan, og handleplan-myndigheden har derfor truffet afgørelse om, at der ikke vil blive gennemført en miljøvurdering for nærværende handleplan.